

© Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava. Sva prava pridržana. Dopuštenje za ponovno objavljivanje ovog sažetka dano je isključivo u svrhu uključivanja u HUDOC bazu podataka Suda.

© Office of the Representative of the Republic of Croatia before the European Court of Human Rights. All rights reserved. Permission to re-publish this summary has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

© Bureau de l'Agent de la République de Croatie devant la Cour européenne des droits de l'homme. Tous droits réservés. L'autorisation de republier ce résumé a été accordée dans le seul but de son inclusion dans la base de données HUDOC de la Cour.

SAŽETAK PRESUDE

DENIS I IRVINE PROTIV BELGIJE PRESUDA VELIKOG VIJEĆA OD 1. LIPNJA 2021. ZAHTJEVI BR. 62819/17 I 63921/17

Prisilni smještaj počinitelja kaznenih djela s dugotrajnim i nepreboljenim duševnim smetnjama nije bio nezakonit i proizvoljan

ČINJENICE

Nakon što su počinili kaznena djela krađe i pokušaj teške krađe, podnositeljima zahtjeva koji su patili od duševnih smetnji, kazneni sud odredio je prisilni smještaj sukladno Zakonu o socijalnoj zaštiti iz 1930. godine. No stupanjem na snagu novog Zakona o prisilnom smještaju 2016. godine, prisilni smještaj za osobe s duševnim smetnjama bio je predviđen samo za počinitelje kaznenih djela najteže kategorije, a koja uključuju napad na tjelesni i psihički integritet trećih osoba. Sukladno navedenom, podnositelji zahtjeva zatražili su konačan i trajni otpust iz prisilnog smještaja navodeći da djela koja su počinili više ne ispunjavaju uvjete za lišenje slobode prema novom zakonu. Njihovi zahtjevi su odbijeni uz obrazloženje da njihovo mentalno zdravlje nije bilo dovoljno stabilno te da nisu završili trogodišnje probno razdoblje propisano zakonom kako bi mogli dobiti konačan otpust.

PRIGOVORI

Pred ESLJP-om podnositelji zahtjeva prigovorili su zbog povrede članka 5. stavka 1. točke (e) te članka 5. stavka 4. Konvencije. Isticali su da stupanjem na snagu Zakona o prisilnom smještaju njihovo lišenje slobode više nije bilo zakonito te da sukladno predmetnom zakonu više nisu imali mogućnost ishoditi trenutni i konačan otpust iz prisilnog smještaja jer nisu prethodno završili trogodišnje probno razdoblje.

[Presudom vijeća](#) od 8. listopada 2019., ESLJP je jednoglasno utvrdio da nije došlo do povrede članka 5. stavka 1. i stavka 4. Konvencije. Na zahtjev podnositelja, predmet je sukladno članku 43. Konvencije upućen velikom vijeću.

OCJENA ESLJP-a

Članak 5. stavak 1. točka (e)

Pozvan utvrditi je li prisilni smještaj podnositelja bio proizvoljan i zakonit, ESLJP je napomenuo da je člankom 5. stavkom 1. točkom (e) dopušteno pritvaranje „duševnih bolesnika“ samo kad su kumulativno ispunjene materijalne i procesne pretpostavke za takvo pritvaranje. Materijalne pretpostavke lišenja slobode duševnih bolesnika ispituju se kroz zadovoljenje tri minimalna uvjeta: (i) uvjet postojanja objektivnog dokaza da je dotična osoba zaista duševni bolesnik, (ii) uvjet nužnosti lišenja slobode u danim okolnostima, (iii) uvjet prisutnosti mentalnog poremećaja, potvrđenog medicinskim dokazima, za vrijeme trajanja pritvora ([Winterwerp protiv Nizozemske](#), stavak 39.)¹. S druge strane kada je riječ o procesnim pretpostavkama svako lišenje slobode mora prije svega biti zakonito. Zakonitost pretpostavlja: i) da je lišenje slobode temeljeno na i u skladu s primjenjivim nacionalnim pravom; ii) da nacionalno pravo zadovoljava konvencijske standarde kvalitete prava; te iii) da je sama primjena nacionalnog prava usklađena s općim načelima Konvencije i da nije arbitrarna. S obzirom na posebnu ranjivost osoba koje boluju od duševnih smetnji, u postupcima koji dovode do prisilnog smještaja u psihijatrijsku ustanovu, zaštita pojedinaca od proizvoljnosti i arbitarnosti nužno mora biti osigurana djelotvornim jamstvima ([M.S. protiv Hrvatske \(br. 2\)](#), stavci 140. i 147.).

Primjenjujući prethodno istaknuta načela, ESLJP je ispitao može li se lišenje slobode podnositelja zahtjeva i dalje smatrati zakonitim stupanjem na snagu Zakona o prisilnom smještaju 2016. godine s obzirom na zahtjeve iz članka 5. stavka 1. točke (e) Konvencije. Naime, novim zakonskim uređenjem prisilno zatvaranje osoba s duševnim smetnjama više nije bilo predviđeno za kaznena djela koja su počinili podnositelji zahtjeva.

U tom smislu, ESLJP je istaknuo da su belgijski sudovi smatrali da novo zakonsko uređenje nije utjecalo na zakonitost prisilnog smještaja podnositelja zahtjeva. Konkretnije, Kasacijski sud presudio je da su odluke u predmetima podnositelja zahtjeva postale *res iudicata*, a nalozi o prisilnom smještaju izdani protiv njih pravomoćni. Prema utvrđenju Kasacijskog suda članak 5. stavak 1. Konvencije nije podrazumijevao dovođenje u pitanje zakonitosti pravomoćne odluke o prisilnom smještaju zbog promjene zakonodavstva tijekom faze izvršenja odluke. Štoviše, procjena psihičkog stanja i opasnosti koju osoba predstavlja za okolinu nije učinjena samo na temelju kaznenog djela koju je osoba počinila, već i na temelju čitavog niza čimbenika kojima se evaluira rizik. Belgijski sustav temeljio se na dvije uzastopne faze pri određivanju mjere prisilnog smještaja koje su bile uređene različitim odredbama i kriterijima. Prva faza bila je faza sudskog postupka koji je rezultirao odlukom o izricanju mjere prisilnog smještaja i koja

¹ Sažetak presude dostupan je na [hrvatskom jeziku](#)

je na snazi sve do pravomoćne odluke o konačnom otpustu. No izricanjem predmetne mjere prisilnog smještaja započinje druga faza, tijekom koje specijalizirani odjeli sudova za izvršenje kazne i mjera u redovitim intervalima ispituju stanje osoba u pritvoru i odlučuju o zahtjevima pritvorenika o promjeni izvršenja mjera i njihovom otpustu. U drugoj fazi sudovi za izvršenje kazne i mjera procjenjuju je li se mentalno zdravlje pojedinca dovoljno stabiliziralo te postoji li rizik od ponovnog počinjenja kaznenog djela.

Ukratko, u svjetlu opisanog tumačenja Kasacijskog suda, a s obzirom da podnositeljima nikad nije izrečena pravomoćna odluka o konačnom otpustu nakon što im je 2002. tj. 2007. godine određena mjera prisilnog smještaja, u predmetima podnositelja i dalje je postojala zakonita pravna osnova temeljem koje su bili lišeni slobode. Ovakvo tumačenje Zakona o prisilnom smještaju, da novi zakon nema utjecaj na predmete koji su postali *res iudicata*, bilo je ujedno i u skladu s namjerom zakonodavca koja je istaknuta pri donošenja zakona u parlamentarnom postupku.

Slijedom navedenog, ESLJP je utvrdio da se lišenje slobode podnositelja temeljilo na nacionalnom pravu, a da pristup belgijskih sudova pri tumačenju Zakona o prisilnom smještaju nije bio proizvoljan ni očito nerazuman.

Nadalje, ESLJP je ispitao usklađenost novog pristupa, predviđenog Zakonom o prisilnom smještaju i zauzetog od strane belgijskih sudova, s člankom 5. stavkom 1. točkom (e) Konvencije. U tom smislu ESLJP je istaknuo da u predmetima podnositelja nije sporno da su materijalne pretpostavke lišenja slobode duševnih bolesnika ispunjeni: temeljem objektivnog nalaza i mišljenja medicinskih stručnjaka utvrđeno je da podnositelji neupitno boluju od duševnih smetnji, da je njihovo duševno stanje bilo takve vrste da je zahtijevalo prisilni smještaj te da je mentalni poremećaj trajao tijekom cijelog razdoblja njihovog prisilnog smještaja. Konvencijski standardi ne zahtijevaju od nacionalnih vlasti da pri procjeni postojanja duševnih smetnji ujedno razmatraju i težinu i prirodu kaznenih djela koje je počinio dotični pojedinac, a koje su bile uzrok njegovog prisilnog smještaja. Po pitanju postojanosti duševne smetnje tijekom trajanja prisilnog smještaja, Zakonom o prisilnom smještaju predviđena je automatska i periodična provjera mentalnog stanja koje provode sudovi za izvršenje kazni i mjera, a u kojem postupku pojedinci koji su lišeni slobode mogu isticati da je njihovo mentalno i duševno stanje stabilno te da više ne predstavljaju opasnost za društvo. Također, mogli su zatražiti različite praktične aranžmane vezano za izvršenje mjere kao i konačan otpust iz prisilnog smještaja. No sukladno Zakonu o prisilnom smještaju, konačan otpust mogao se ishoditi jedino ako su bila zadovoljena dva kumulativna uvjeta: (i) završetak trogodišnjeg probnog razdoblja te (ii) da je duševno stanje pritvorenika dovoljno stabilno da se može razumno očekivati da, ako bude konačno otpušten, zbog svoje duševne smetnje u kombinaciji s drugim čimbenicima rizika, pritvorenik neće počiniti novo kazneno djelo kojim bi uzrokovao štetu ili ugrozio fizički i mentalni integritet trećih osoba. Na taj način sud za izvršenje kazne i mjera ispitivao je jesu li duševne smetnje kod pritvorenika i dalje prisutne, a u skladu s člankom 5. stavkom 1. točkom (e) Konvencije.

S obzirom da su oba podnositelja periodično prolazili kroz opisani postupak ocjene njihovog duševnog stanja u kojem je utvrđeno da i dalje postoji značajan rizik od počinjena novih kaznenih djela te da stoga ne mogu dobiti konačan otpust iz prisilnog smještaja, ESLJP je utvrdio da je njihov prisilni smještaj i dalje bio zakonit.

Slijedom navedenog, ESLJP je zaključio da nije došlo do povrede članka 5. stavka 1. točke (e) Konvencije.

Članak 5. stavak 4. Konvencije

U kontekstu članka 5. stavka 4. Konvencije, podnositelji zahtjeva prigovorili su da s obzirom na nezakonitost njihovog pritvora nisu bili u mogućnosti ishoditi trenutna i bezuvjetan otpust iz prisilnog smještaja jer Zakonom o prisilnom smještaju nije bila predviđena takva mogućnost. Naime, za ishođenje konačnog otpusta morao je biti kumulativno ispunjen dvojaki uvjet proteka trogodišnjeg probnog razdoblja i potrebne razine duševnog stanja pritvorenika, a kako je prethodno opisano.

Analizirajući prigovor podnositelja ESLJP je prvo uputio na svoj zaključak da je lišenje slobode podnositelja bilo zakonito u smislu članka 5. stavka 1. Konvencije te da se člankom 5. stavkom 4. Konvencije ne pretpostavlja njihovo trenutno otpuštanje iz prisilnog smještaja. Međutim, potonja odredba Konvencije jamči da kada je osoba s duševnim smetnjama pritvorena na neodređeno dulje vrijeme ima pravo u razumnim vremenskim razmacima pokrenuti pred sudom postupak kako bi se ispitala zakonitost njezinog prisilnog smještaja ([Stanev protiv Bugarske](#) [VV], stavak 171.). No podnositelji zahtjeva ni ne navode da su bili lišeni ove mogućnosti jer je Zakonom o prisilnom smještaju predviđena automatska i periodična provjera mentalnog stanja pritvorenika koje je provodio sud za izvršenje kazni i mjera, a u kojem su podnositelji mogli podnijeti i zahtjev za konačnim otpustom. Konkretno u predmetu podnositelja proteklo je manje od mjesec dana između odluke suda za izvršenje kazne i mjera i presude Kasacijskog suda. Stoga podnositelji nisu bili u mogućnosti ESLJP-u podastrijeti argumente i dokaze da nisu imali na raspolaganju pravni lijek za ispitivanje zakonitosti njihovog lišenja slobode u smislu članka 5. stavka 4. Konvencije. Dodatno, ESLJP je primijetio da su belgijski sudovi odbili zahtjev za konačnim otpustom iz prisilnog smještaja podnositelja jer nije bio zadovoljen niti jedan od dva uvjeta predviđena Zakonom o prisilnom smještaju.

Ipak, iako to nije bila njegova uloga u predmetu podnositelja jer ESLJP ne analizira zakonske odredbe *in abstracto* već je li način na koji je zakonska odredba primijenjena u posebnim okolnostima slučaja u skladu s Konvencijom ([Paradiso i Campanelli protiv Italije](#) [VV]² stavak 180.), ESLJP je primijetio da zakonski uvjet zadovoljena trogodišnjeg probnog roka u načelu sprječava ostvarenje prava ishođenja sudske odluke kojom se nalaže prekid pritvora ako se pokaže nezakonitim u smislu članka 5. stavka 4. Konvencije. U tom smislu, ESLJP je pozdravio činjenicu da su u međuvremenu belgijski sudovi izmijenili svoju praksu, usvajajući pristup da osoba u prisilnom smještaju koja više nije bolesna i ne predstavlja opasnost za treće osobe, mora biti konačno otpuštena čak i ako trogodišnji probni rok nije istekao.

² Sažetak presude dostupan je i na [hrvatskom jeziku](#).

No kako je gore objašnjeno, uvjet trogodišnjeg probnog roka u predmetu podnositelja nije bio odlučujući budući da je to bio samo jedan od razloga temeljem kojeg je sud za izvršenje kazne i mjera odbio njihov zahtjev za konačnim otpustom.

Slijedom navedenog, ESLJP je zaključio da nije došlo ni do povrede članka 5. stavka 4. Konvencije.